

într-o mahala din București, unde se crede că în secolul al XVIII-lea exista o mahala numită „Dirvaș” sau „Dirvașe”, care să fi fost înființată de către unul dintre preoții români din București, care să fi venit din satul Vișchia, unde și-a construit o biserică și să fi numit mahala după numele său. Totuși nu există nicio documentație care să susțină existența unei mahale cu numele „Dirvaș” sau „Dirvașe” și nu există niciun document care să susțină existența unei biserici cu numele „Dirvaș” sau „Dirvașe”. Întrucât există doar o singură mahala numită „Vișichii” și nu „Vișchia”, „Vișan” sau chiar „Beșica”, cum erau numite și mahalaua și mahala biserică, nu este posibil să se demonstreze că mahala și mahala biserică au existat.

O ciudată întimplare a făcut ca o mahala dintre cele cele mai centrale din București să fie întâlnită în scrierile asupra orașului nostru, ca și în colecțiile de documente sub nume greșit. Rostul studiului nostru este acela de a demonstra că în secolul al XVIII-lea a existat o mahala a Vișichii și nu a Vișinii, Vișan sau chiar... Beșica, cum eronat s-a susținut¹. Intr-una dintre aceste menționări se spune că este vorba de mahala sau biserică Albe de pe calea Victoriei.

Intr-adevăr, printre ctitorii acestui locaș figurează și jupineasa Vișă, de unde diminutivul Vișica². Pisania, așezată deasupra intrării, cu prilejul unei reparații din 1827, spune că biserică fiind foarte veche și stricată a fost rezidită de popa Neagul Dirvaș i jupineasa Rada i jupineasa Vișă³. Din această cauză biserică a fost numită cind a popii Dirvaș, cind a Vișichii, iar după 1810 i s-a zis Biserica Albă, nume care i-a rămas pînă astăzi.

În catagrafia bisericilor bucureștene din 1810, lăcașul este numit deopotrivă biserică Albă și biserică Vișichii⁴. Tunusul îi zice Biserica Vișichii⁵. V. A. Urechia amintește de două mahalale alăturate : popa Dirvaș și Vișan (adică Vișica — n.n.). În catagrafia din 1810 biserică era numită Albă sau a Vișichii, dar mahalalei îi se zicea a lui Popa Dirvaș. Să încercăm însă să identificăm pe ctitor, jupineasa Vișica. Este de reținut că biserică i s-a zis, fie a popii Dirvaș, fie a Vișichii, dar niciodată a Radei. Ceea ce credem că ne dă dreptul să afirmăm că Rada era probabil preoteasa popii Dirvaș. Dacă Vișă este arătată în pisanie după popa Dirvaș, aceasta îarăși însemnează cu toată probabilitatea, că popa Dirvaș

¹ G. Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1890, p. 319 ; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, X A, p. 129 ; G. Potra, *Documente prieștoare în istoria orașului București*, București, 1961, p. 546 ; Arh. St. Buc., Indice cronologic nr. 1, Mitropolia Tării Românești, I, București, 1961, nr. 7344, p. 636 ; Catalogul documentelor românești din Arhivafele Statului Brugov, I, București, 1961, p. 279 ; C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor din orășe mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre*, București, 1967, p. 363.

² Că litera „c” s-a confundat cu „n” din scrierea chirilică, nu este de mirare ; se cunoaște confuzia între „podul Turnului” și „podul Turcului”. Mai curios este că „V” a apărut ca „B” !

³ N. Iorga, *Inscriptii din bisericile României*, fasc. 2, București, 1907, p. 152.

⁴ Al. Lapedatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, București, 1963, p. 15.

⁵ Tunusul, *Istoria politică și geografică a Tării Românești*, București, 1963, p. 178.

a reparat radical în 1827, vechea biserică de pe acel loc, pe care o săcuse jupineasa Vișca⁶.

Era un obicei pe care l-au practicat și alți reparațori ca mitropolitul Daniil. La biserică Ienii, bunăoară, pomelnicul săpat în piatra de la prosceniuidei⁷, îngăruie pe ctitorii după categorii; mai întâi sînt pomeniți ctitorii noi, ai actualului lăcaș, după care găsim printre „Cei de a ajutorat” pe ctitorii cei vechi, adică Mihai (din Tîrgșor) și Iana, urmași de 13 persoane.

La fel s-a întimplat și la biserică Albă. Vișca a ridicat cea dintîi biserică, foarte probabil de lemn, iar popa Neagul Dirvaș și cu preoteasa lui Rada au refăcut-o, de zid, cîndva după unul dintre cutremurele invocate de pisanie. După cum se vede nu reiese din argumentația noastră necesitatea contemporanității celor doi ctitori, Vișă și popa Dirvaș. Dar, cînd au trăit ei și cînd au ctitorit biserică? O piatră de mormînt, cu data 1715—1716, așezată la spălătorul din altar⁸, arată că biserică era anterioară acestui an.

Dacă acum confruntăm datele de înființare a bisericilor de pe calea Victoriei, pornind de la Sărindar spre Capul Podului Mogosoaiei, găsim patru lăcașuri în lungul vechiului Pod și alte patru, în imediata apropiere. Primele sint: 1) Crețulescu, din 1720; 2) Albă de la începutul secolului al XVIII-lea; 3) Sf. Nicolae Tabacu din secolul al XVII-lea și 4) Sfîntul Vasile de la finele secolului al XVIII-lea. Înființarea acestor biserici, unele după altele înseamnă, în timp, înființarea de noi mahalale și întinderea treptată a orașului spre Nord. Singura excepție, biserică Sf. Nicolae Tabacu, anterioară, arată că în secolul al XVII-lea există acolo o asezare, poftă de ciobani, cum spune tradiția, care și făcuseră propria lor bisericuță.

Dintre celelalte patru biserici, vecine cu podul Mogosoaiei (adică dispărutele Sf. Ionică Moldoveni și Patruzeci de mucenici) a treia Amza, din secolul următor, al XIX-lea, iar ultima, Bradu Boteanu, face îărăși excepție, fiind din secolul al XVII-lea. Explicația, de astă dată este alta: mahala sau aceasta s-a format prin extinderea celor vecine, mahalalele Dîntr-o zi și Batiștea, într-un timp cînd încă nu se deschise Podul Mogosoaiei și deci, alăturarea cu Podul și în spatele lui.

Darea în circulație a noii artere bucureștene, în 1692, a ajutat la repește populară a părții de nord a Capitalei, oglindită cum am spus și prin înființarea de biserică; mai întîi pe firul și apoi pe marginea Podului. De aceea și biserică Albă s-a înființat cîndva puțin înainte de 1692 și pînă în 1715, data pietrei funerare despre care am amintit.

Rămîne însă fapt incontestabil că, pentru o datare precisă, chiar în limitele acestea atât de apropiate, ar trebui să cunoaștem cine era jupineasa Vișă. Din păcate nu posedăm documente⁹ asupra acestei ctitorii.

⁶ N. Stoicescu, Repertoriul bibliografic al monumentelor frățale din București, București, 1961, p. 164, sugerează că, dimpotrivă „Vișă sau Vișca” ar fi fost numele care a contribuit la repararea bisericii.

⁷ Al. Elian, C. Bîlan, H. Chiriac, O. Diaconescu, Inscriptiile medievale ale României, I, București, 1965, p. 270.

⁸ N. Stoicescu, op. cit., p. 164.

⁹ Ibidem, p. 293.

¹⁰ E. Virtosu, I. Virtosu, H. Oprescu, Începuturi editoare (1820—1832), I, București, 1938, pp. 68—69.

toare. Va trebui, ca de atitea alte ori, să ne mulțumim cu ipoteze. Pe fundalul obscur al epocii se conturează două jupinete Vișă, în legătură probabil cu mahalaua onanimă. Care dintre ele a fost și ctitora, nu putem deocamdată afirma cu toată siguranță, deși după cum se va vedea, rationamentul nostru inclină mai mult către una dintre ele.

Mai înainte însă de a arăta cine au fost cele două personaje, să reamintim un episod din trecutul acestor locuri, capabil să ne îndrumzeze în cele ce vor urma.

Pentru aprovizionarea cu alimente a orașului, se hotărise la începutul secolului trecut să se înființeze un număr de piețe pe locuri luate cu chirie. Proprietarul Constantin D. Neculescu oferea, în acest sens, la 20 martie 1831 locul sau din „mahalaua Pităresii” pentru „o piață de carne, pește, zarzavaturi și alte producturi de mîncare”, pe termen de zece ani și în anumite condiții. Din acestea din urmă condiții aflăm că locul oferit spre închiriere era o grădină cu pomi și că urma să fie „dăschisă numai în două părți, despre Podul bisericii Albe și despre Sfânta Episcopie”. De aci urmează că locul oferit cuprindea străzile Gabriel Peri și N. Goleșcu, între Ateneu și str. Cosmonauților, întinzându-se în fund pînă spre Poșta Veche (Bd. Magheru). Piața a funcționat aci între 1831 și 1841, după care s-a mutat alături, pe locul lui Iancu Ghica, unde există și astăzi sub numele de „Piața Amzei”. Dar atunci locul acesta era arătat de proprietar ca făcind parte din „Mahalaua Pităresii”. Care Pităreasă?

Faptul că piață în discuție era învecinată cu faimoasa Livadă a Văcăreștilor¹¹, ne duce la vechiul stăpînitor al acestor locuri, la Ivan pitarul Văcărescu, de pe la mijlocul veacului al XVII-lea. Acesta a avut trei copii, între care și o fată numită Alexandra, măritată cu Mihu Cupejul, căpitan în 1654¹², cunoscutul personaj care s-a ocupat de zidirea mănăstirii și spitalului Colțea¹³, ctitoria spătarului Mihai Cantacuzino. Tot acest Mihu a ctitorit prima biserică, de lemn, numită Bradu Boteanu, pe care nepotii săi de fiu au reclădit-o de zid. Flică lui Mihu și a Andrei, deci nepoata lui Ivan pitarul Văcărescu, se numea Vișă. În familie, așa cum am văzut, dorința de a edifica biserică era tradițională. Însuși soțul Vișei, Gavril Drugănescu, vornic de Tîrgoviște, a clădit și el o biserică în propriu-i sat, Drugănești. Nimic mai firesc, decit că și Vișă să fi ridicat o biserică pe locurile moștenite, prin mama ei, de la pitarul Ivan și pităreasa lui.

Un urmaș al lui Gavril Drugănescu a fost tocmai proprietarul locului oferit pentru piață, anume Constantin D. Neculescu (copilul lui Gavril Drugănescu, anume Preda, a avut un fiu Scarlat, a cărui flică, Elena, a fost mama lui C. D. Neculescu). Descendența ar fi satisfăcătoare, dacă n-ar avea un cusur. Neculescu era urmașul lui Gavril Drugănescu, prin fiul acestuia, Preda, care însă nu era și al Vișei, ei rezultat dintr-o primă căsătorie a lui Gavril, cu o Maria, moartă prin 1706. Cum ar fi putut

¹¹ G. D. Florescu, *Din rechișul București*, București 1835, p. 92, de unde rezultă că locul Neculescului era vecin cu Liveada Văcăreștilor.

¹² I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, 1919, planșă genealogică Văcărescu.

¹³ I. Ionașcu, *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, București, 1941, p. 89.

să lase Vișă, mamă și ea a patru copii, cu Drugănescu, locul ei părintesc, lui Preda, fiul Mariei?

Iată de ce socotim că această ipoteză, foarte atrăgătoare, nu se poate menține.

Să trecem, aşadar, la cea de a doua Vișă, una dintre fiicele cunoșcutului boier Mares Băjescul¹⁴, logofăt al lui Matei Basarab, vîstier, vornic și mare ban al lui Antonie vodă din Popești, decedat în 1676. În biserică lui din curțile de la Băjești, lîngă Cimpulung, construită în 1666, poate fi vîzut, zugrăvit pe perete, cîitorul dimpreună cu întreaga-i familie: Mares cu patru băieți, soția cu patru feti, părinții lui Mares, apoi fiul lui, postelnicul Flera cu soția Ilinca și copiii lor, urmați de o altă pereche și anume de Vișică, fiica lui Mares, cu bărbatul ei Matei; în sfîrșit, o ultimă pereche, probabil altă fiică a banului dimpreună cu soțul ei.

Autorul picturilor, zugravul Tudoran, un meșter preocupat de redarea figurilor, a înfățișat-o pe Vișică cu o jovialitate juvenilă subliniată cu știință de eleganță puțin exagerată a costumului¹⁵. Vișică apare în această pictură de prin 1666 ca o tîndă de vîrstă 17—18 ani, ceea ce ar însemna că să născuse prin 1650. Soțul ei, de asemenea foarte tîndă, este indicat doar cu numele Matei, fără să se mai arate din ce neam făcea parte. Tîndind însă seama că două surori ale lui Băjescu erau, una Cantacuzinoaică și alta Cindească, ar trebui să credem că și soțul Vișicăi aparținea uneia dintre primele familii ale tării. Banul Mares Băjescu era un feudal mindru¹⁶, care atunci cînd a primit bânia Craiovei, nu s-a dus în Oltenia smerit, ci după cum spune cronică „cu mare pompă s-au gătit, cu slujitori mulți, den București, cu grăpă (adecăt steag bănescu, așa să zice : grăpă), cu trimbăjă, tobe, surle și după dinsul gloată și cițiva copii de casă cu suliță”, etc.

Nu se putea ca un asemenea om să-si dea fata după un boiernaș neînsemnat, nedemn și sta alături cu Cantacuzineștii și cu Cindești, cu care se incuscrise. Un document arătat că în 1696, Vișă soția lui Matei Văcărescu încheia o înțelegere cu Mănăstirea Snagov¹⁷; condica mănăstirii nu-l înregistrează¹⁸. Persoana acestui stolnic Matei Văcărescu a rămas necunoscută; spația neamului său¹⁹ nu-l menționează, iar genealogiile publicate²⁰ de asemenea îl ignoră.

Totuși era un Văcărescu, urmă și el al lui Ivan pitărul Văcărescu, de care au amintit mai înainte Alexandra, de care a fost verba, a avut încă doi frați, pe paharnicul Dumitrașeu și pe spătarul Neagoe Văcărescu. Acesta din urmă, alintat Negoiță, fost bașicapuchehale a lui Șerban Cantacuzino la Constantinopol, unde a și murit, era un om vicios, care nu

¹⁴ T. Voinescu, Note asupra epocii și bisericiei din Băjești, în „Studii și cercetări de istoria artei”, IV (1957), nr. 1—2, p. 75.

¹⁵ T. Voinescu, ibidem.

¹⁶ Cronicații munzeni, I, București, 1961. Istoriile domnilor Tării Românești de Radu Popescu, p. 407.

¹⁷ N. Iorga, Istoria literaturii românești, II, ed. 2, București, 1938, p. 234. Nu am putut da de urma documentului aci citat.

¹⁸ N. Sărăköz, Istoria mănăstirii Snagov, București, 1944, menționează cumpărări de case în București, dar încă în 1799 și 1809.

¹⁹ I. C. Filitti, Arhive Gh. Gr. Cantacuzino, București, 1919, planșe Văcărescu.

²⁰ Banul Mihai Cantacuzino, Genealogie.., ed. N. Iorga, București, 1962; St. Grecianu, Genealogie documentată, București, 1934.

făcea cinste neamului său. Proprietății săi copii îl prezintă ca pe „un om bătoriu și blestemat din fire și risipitoriu, fără de nici un cumpăt”²¹. Acești copii erau Ivan și Ienache Văcărescu, ultimul fiind cununat și omul de mare încredere al lui Brâncoveanu, a cărui tristă soartă a și împărtășit-o de altfel, în 1714, la Constantinopol. Dacă pe copiii lui Ienache, patru băieți și trei fete, îi cunoaștem, nu avem nici o știere despre copiii fratelui său Ivan, paharnic în 1690, vătaf de copii în 1691, și vornic în 1703. Este însă de crezut că Matei Stolnicul Văcărescu să fi fost copilul acestui Ivan vornicul. Soția lui Vișa pe timpul conviețuirilor cu Matei, sau poate a văduvei sale, în calitatea și de posesoare a mahalalei „Pităressei”, adică a strămoasei lui Matei, va fi ridicat prima biserică de lemn din mahala. Dacă era, așa cum am presupus, născută în jurul anilor 1650, Vișica a devenit ctitoră pe la 50—60 de ani.

Am văzut mai înainte, că la 1831 se vorbea de „mahalaua Pităresii”, în imediata apropiere a mahalalei și bisericii Vișichii. De ce oare? Iată explicația pe care o propunem.

În primul rînd este evident că populația sporind, a ajuns să se creeze îngă mahalaua „Pităresii”, destul de redusă, o nouă mahala a Vișichii, dovedită și prin înființarea primei biserici, după cum, întinderea spre Nord a acestei mahalale, a dus la denumirea de mahala sau popii Dirvăș, determinată de refacerea, de zid, a vechii bisericiute de lemn a Vișichii. În încheiere, credem că Vișica, ctitora bisericii, era fiica banului Mareș Băjescu și soția lui Matei Văcărescu, iar mahalaua să-a numit, după biserică, mahalaua Vișichii și nu a Vișinii!

Le faubourg Visichi

RESUMÉ

Le faubourg de l'église Blanche qui se trouve sur l'avenue Victoria s'appelait au XVIIIe siècle „le faubourg Vișichi“ d'après le nom d'une femme, Vișa fondatrice de l'église. Son nom a été trouvé dans les documents comme : Vișina, Vișan, Besica... Vișa était la fille du ban Mareș Băjescu et la femme de Matei Văcărescu. De la fortune immobilière de son mari elle eut sa part, une partie du faubourg „Pităresii“, ancêtre de Matei Văcărescu. Sur ces lieux Vișa a fait construire une église, probablement en bois, qui ensuite a été refaite en briques par le prêtre Neagu Dirvăș avec sa femme Rada.

²¹ N. Iorga, op. cit., p. 233.